

11

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

טבע האדם

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי והיכן היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהנה אֱלֹהִים אֶמֶת הוּא." (ירמיה י:). התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור). מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות, האמת היא מעלה אלוהית, ולכן אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש התרבות של עמים רבים ובדתות השונות.

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל - לימודי תנ"ך בהכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשכח; ומצותי, יצר לָבֵן. כי אֵרַךְ יָמֶיךָ, וְשָׁנֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם, יוֹסִיפוּ לָךְ. משלי ג:אב,

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאחסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצעי, אלקטרוני מכני, צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שבע האדם

שבע האדם

הכל בכל: התפיסה העברית של האדם

1. כיצד נבראו בני האדם?

¹⁰ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ: זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם. (בראשית א:כו), (השוב עם מעשי השליחים יז:כו).

* "לפיכך נברא אדם יחיד... כדי שאיש לא יאמר לרעהו: 'אבי היה גדול מאביך.' (משנה, מסכת סנהדרין ד).

2. ממה נברא האדם?

¹ וַיִּצְרָה יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם, עֹפֶר מֶן-הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשָׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם, לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (בראשית ב:ז), (השוה עם בראשית ג:יט).

3. מה משמעות המילים "נשמה" ו"נפש"?

¹⁰ רַק, מִעֲרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, נָתַן לָנוּ נַחֲלָה--לֹא תַחֲיָה, כָּל-נְשָׁמָה. (דברים כ:טז).

נפש משמעה:

- * במקרא ובתלמוד: צוואה, גרון (תהילים סט:ב), או האוויר שעובר דרך הגרון (איוב מא:טו-טז).
- * נשמה, רוח החיים שבכל חי, או נפש החיים (ויקרא יז:יג).
- * משמעה של המילה נשמה, בין היתר, הוא "נשימה". (מלכים א', יז:יז).

4. מהם תפקודי הנפש?

² כִּי-יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת-גְּבוּלְךָ, כַּאֲשֶׁר דָּבַר-לָךְ, וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר, כִּי-תֵאָנֶה נִמְשָׁךְ לְאָכַל בָּשָׂר בְּכָל-אַנֹת נִמְשָׁךְ, תֹּאכַל בָּשָׂר. (דברים יב:כ), (משלי ג:כב).

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

* הנפש היא רוח החיים שבגוף, ולכן כל פעולות הגוף, חושי ומאויי מיוחסים לה. הנפש עשויה להיות רעבה (תהילים קז:ט), צמאה (תהילים קמג:ו), להתענג על מזון משובח (ישעיהו נה:ב); לאהוב (בראשית לד: ג), להיות מוטרדת (תהילים לא:ט), לדעת (תהילים קלט:יד), להחכים (משלי ג:כא-כב), לסגוד לה' (תהילים קג:א), לחשוק (בראשית לד:ה), להתאוות (דברים יד:כו), להתאבל (איוב יד:כב) ולמות (שופטים טז:ז). לעיתים, הכתוב משתמש במילה נפש לציון גוף האדם: "וַיִּשְׁרָט לְנַפְשׁוֹ, לֹא תִתְּנוּ בְּבִשְׂרְכֶם:" (ויקרא יט:כח).

5. מהם תפקודי הגוף?

י' על-כל-שפים במדבר, באו שדדים, כי חרב ליהוה אכלה, מקצה-ארץ ועד-קצה הארץ: אין שלום, לכל-בשר. (ירמיה יב:ב).

* המילים המתארות את הנפש והגוף מקבילות בהרבה מקרים (במדבר לא:לה; תהילים קמה:כא).

6. כיצד ברא אלוהים את האדם?

י"ו ויאמר אלהים, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו; ויךדו בדגת הים ובעוף השמים, ובהמה ובכל-הארץ, ובכל-הרמש, הרמש על-הארץ. י"ז ויברא אלהים את-האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו: זכר ונקבה, ברא אתם. (בראשית א:כו-כז).

* "אהבת ה' לבני האדם נגלית בכך שברא אותם בצלמו, ובמיוחד שגילה להם זאת." (אבות ג:טו).

7. מדוע אסור להרוג?

י' שיפך דם האדם, באדם דמו ישפך: כי בצלם אלהים, עשה את-האדם. (בראשית ט:ו).

* "כל המאבד (הורג) נפש אחת מישראל כאילו הרג עולם מלא." (משנה, סנהדרין, לז).

שבע שאלות

הערות אישיות

8. איך משתמעת בחיי בני האדם העובדה שאלוהים ברא את האדם בצלמו?

¹ דָּבַר אֱל-כָל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרָת אֱלֹהִים--קְדוּשִׁים תִּהְיוּ: בִּי קְדוּשׁ, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם. (ויקרא יט:ב), (השווה עם בראשית טו:ו; שמות כח-יא).

* "לכו בדרכי ה': היו רחומים כשם שה' חנון ורחום; היו ישרים וצדיקים כשם שה' ישר וצדיק; היו קדושים כשם שה' קדוש." (ספרא, עקב פה, א).

9. מהו הקשר בין המימד הפיזי (הגוף) למימד הרוחני (הנפש) בגופו של בן האדם?

¹ וְס-נָא אֶת-עַבְדֶּיךָ, יָמִים עֲשֶׂרָה; וְיִתְנוּ-לָנוּ מֶזֶן-הַזֵּרַעִים, וְנֹאכְלָה וּמִים וְנִשְׁתֶּה. ² וְכָל, דְּבַר חֲכָמַת בִּינָה, אֲשֶׁר-בִּקַּשׁ מֵהֶם, הַמֶּלֶךְ וַיִּמְצָאֵם עֲשׂוֹר יְדוּת, עַל כָּל-הַחֲרָטְמוֹת הָאֲשָׁפִים, אֲשֶׁר, בְּכָל-מַלְכוּתוֹ. (דניאל א:יב, כ).

* "הגוף לא ישרוד ללא הנשמה, והנשמה לא תשרוד ללא הגוף." (תנחומא, ויקרא יא).

* "אמשול לכם משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיו בו פירות נאים, והושיב בו שני שומרים: אחד פיסח והשני עיוור. אמר הפיסח לעיוור: ראה אני בפרדס פירות נאים ובשלים. בוא והרכיבני ואקטוף מהם ונביאם לאוכלה.' רכב הפיסח על גב העיוור, קטף מן הפירות, ושניהם אכלו מהם. לימים בא בעל הפרדס, ואמר להם: 'היכן פירותי הנאים?' השיב הפיסח: 'כלום יש לי רגליים להלך בהן?' השיב העיוור: 'כלום יש לי עיניים לראות בהן?' מה עשה בעל הפרדס? הרכיב את הפיסח על גב העיוור ודן אותם כאחד – כך מביא הקדוש ברוך הוא את הנשמה וזורקה בגוף, ודן אותם כאחד." (סנהדרין צא, ב).

10. כיצד משפיע הממד הרוחני על הממד הפיזי?

¹ חֶסֶד וְאֱמֶת, אֵל-יַעֲזֹבֶךָ. קִשְׁרָם עַל-גְּרָדוֹתֶיךָ; פְּתַבְּם, עַל-לוּחַ לְבָבְךָ. ² וַיִּמְצָא-חֵן וְשָׂכַל-טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם. (משלי ג:ג-ד).

שבע שאלות

הערות אישיות

11. כיצד משפיע הממד הפיזי על הממד הרוחני?

כ"א בני, אל-ילזו מעיניך; נצר תשׁוּהָ, וּמִזְמָה. (משלי ג:כא)
(השווה עם תהילים לא:יא).

12. מדוע סוגיית הבריאות היא רוחנית?

כ"ב כִּי-חַיִּים הֵם, לְמִצְאֵיהֶם; וּלְכָל-בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא. (משלי ד:כב)
(השווה עם אל הקורנתים א' ג:טז).

* "השמירה על בריאות הגוף היא אחת מדרכי הצדיקות." (יד ד).

13. מה הקשר בין קיומנו הפיזי לקיומנו הרוחני?

ל' תִּשְׁלַח רוּחְךָ, יִבְרָאוּן; וּתְחַדֵּשׁ, פְּנֵי אֲדָמָה. (תהילים קד:ל)
(השווה עם במדבר כז:יח).

* החיים מהווים "מפגש" בין אלוהים לאדם. הרעיון על "רוח" או "נשמה" (איוב טו:ל, ישעיהו כו:יח), אשר מתייחס לאחד מעיקרי החיים ביהדות (בראשית ו:ז; ז:טו, השוּו עם בראשית א:ב; איוב לג:ד, ישעיהו לח: טז), מתייחס גם לאחד מעיקרי חיי הרוח (במדבר כז:יח; ישעיהו סג: י-יא). ניתן להפיק מכך לקח כפול. ראשית, פירוש הדבר הוא שהאדם חב את חייו לאלוהים. אלוהים העניק לו רוח, נשימה. אלוהים הוא הבורא. ברעיון זה טמונה פילוסופיה קיומית: האדם מתקיים אך ורק בזיקה לאלוהים. האדם הוא רוחני, ואין לו קיום ללא חיי הרוח. הדת אינה מעניקה אך ורק מענה לצרכים רוחניים אלא אף לצרכים פיזיים (בראשית ב:יז; השוּו עם ג:יז, יט).

* אמונה איננה בחירה אלא התייחסות לעובדה קיימת. איננו יכולים לזנוח את חיי הרוח כשם שאיננו יכולים להפסיק לנשום. מצד שני, כאשר האדם חדל לנשום, חיי הרוחניים פוסקים; והמתים אינם יכולים להלל את ה' (תהילים קטו:יז).

עצרת ישראל

הערות אישיות

14. האם האדם מסוגל לשרוד ללא בני אדם אחרים?

”וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים, לֹא-טוֹב הִיּוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ; אַעֲשֶׂה-לוֹ עֵזֶר, כְּנֶגְדּוֹ.
(בראשית ב:ח).

15. כיצד משפיע טבע האדם על גורלו?

”בְּזַעַת אֶפְיֶךָ, תֹּאכַל לֶחֶם, עַד שׁוֹבֵךְ אֶל-הָאֲדָמָה, כִּי מִמּוֹנָה לִקְחָתָּ:
כִּי-עֵפֶר אֶתָּה, וְאֶל-עֵפֶר תִּשׁוּב. (בראשית ג:יט).

שבעת ימי בראשית

הערות אישיות

לא מלאך ולא חיה*

הרבנים שחיברו את מדרש רבה הבינו הרבה לפני הפילוסוף פסקל, כי האדם אינו חיה ואינו מלאך. "אלוהים ברא את האדם משום שלא היה שבע רצון מן המלאכים ומבעלי החיים." (בראשית רבה יד:ג, ד). למעשה, הישות האנושית כוללת ממד מלאכי וחייתי כאחד. אברהם השל מגדיר את האידיאל של היהדות, הרואה את בני האדם "כיצורים אנושיים וקדושים כאחד", באופן הבא: "הם קדושים בכך שהם קשורים לאלוהים ומחויבים אליו, ובעלי ייעוד המבדיל אותם מן הטבע ומבני אדם אחרים. הם אנושיים בכך שהם בעלי טבע גשמי, בהיותם 'בשר ודם'". למעשה, האדם מכיל בקרבו את שני הממדים, האנושי והקדוש – דבר המביא כל ניסיון להגדירו כחסר הגיון וטעם. האדם אינו מלאך ואינו חיה. האדם אינו ניתן להגדרה. הוא אינו מהווה מכלול קבוע של מרכיבים, כפי שנוהגים להאמין, אלא שהינו ישות דינמית ומסתורית.

האדם במחשבת ישראל¹

מה נוכל ללמוד על עצמנו מן הכתובים?
 "שִׁמְעוּ, יִשְׂרָאֵל: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה אֶחָד." (דברים ו:ד). תפילה זו החקוקה על לבנו ושגורה על פינו, מזכירה לנו את קיומו של אל יחיד במינו, ה' אלוהים, האל האחד והיחיד, שאין דומה לו, שאותו עלינו להעריך. ואולם, במפגש עם אותו אל "אחד", שאליו מתייחס מרטין בובר כאל "הוא" או "האחר", מגלה היהודי באורח פרדוקסלי שהוא עצמו "אחד". ניתן ללמוד לקח זה מפרק ב' בבראשית, המתאר את שיאו של מעשה הבריאה: אלוהים בורא את הגבר ואת האישה ומכריז: "וַיְהִי לְבָשָׂר אֶחָד" (פס' כו). וכך, התנ"ך מגדיר את האדם כברייה ש"נבראה" על ידי אלוהים, ולפיכך הוא "אחד", ו "מיוחד במינו" בדומה לאלוהים.

בצלם אלוהים

הפרק הראשון בתנ"ך מאמת עובדה זו: בני האדם נוצרו בצלם אלוהים. (בראשית א:כו). חז"ל ראו בכך שה' ברא אותנו בצלמו סימן

¹Jacques Doukhan, "All in All: The Hebrew Conception of the Human Person," Shabbat Shalom, December 1996, 18-20.

עבודת האדם

הערות אישיות

לאהבתו: "אהבת ה' לבני האדם נגלית בכך שברא אותם בצלמו, ובמיוחד שגילה להם זאת." (אבות ג:טו).

כלומר, אנחנו מי שהננו רק בשל זיקתנו לאלוהים. התנ"ך מקשר את רעיון בריאתנו בצלם אלוהים לשורש "י.צ.ר.". שומה על בני האדם לקבל תחילה את הרעיון כי הם בריות שנבראו, לפני שיוכלו לגלות ולפתח את צלם אלוהים שהוטבע בקרבם. שומה על בני האדם להיות מודעים להבדל היסודי הקיים בין אלוהים לאדם. אנו יצירי כפיו של אלוהים, ולפיכך לא נהיה לעולם אלוהים. עיקרון חשוב זה חייב לעמוד ביסודה של דת המעוגנת באמיתות התנ"ך. ואולם, דווקא עיקרון זה נשמט תדירות מתודעת בני האדם, והדבר גורם להם להיכנע לפיתויים ולחטוא (בראשית ג:ה, כב-כד). מימי בבל הקדומה ועד להומניזם בן-זמננו, התעלמות מעיקרון זה היא שעוררה בבני האדם שאפתנות חסרת הגיון שהובילה לבלבול ולמבוכה. בני האדם נבראו בידי אלוהים, לפיכך הם נוצרו "אחרי" אלוהים וקיומם תלוי בו. מסיבה זו, הדת היהודית והדת המשיחית מדגישות את המחויבות לציית לה' ולהיות נאמנים לו, ומצליחות לחדור לליבם של בני האדם. האדם עשוי להגיע להגשמה עצמית מלאה רק במחיר של ויתור על חוקים ותכונות פרי רוחו. הגאווה היא זו שמחניקה אותנו ומונעת מימוש עצמי. לכל אורכם של מזמורי התהילים, החסיד, בין אם הוא מבני לוי או דויד המלך בכבודו ובעצמו, מתואר כעני הנזקק לאלוהים כדי להתקיים (תהילים סט:ב). הוא מבקש מה' לכלכל אותו ולהעניק לו לחם ומים (תהילים קלו:כה), אך הוא אף נזקק לו לשם קיום חייו הרוחניים (תהילים סג:ב); הוא מתחנן לחסדו (תהילים עז:י), ונושא אליו את עיניו בתור תקוותו האחרונה.

האדם הוא אחד כשם שאלוהים הוא אחד

משום שהאדם נוצר בצלם אלוהים הוא נוצר כ"אחד" בדומה לאלוהים. רעיון זה נרמז בפסוק המתייחס לבריאת האדם: "וַיִּצְרָךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאָפִיו נְשֵׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה." (בראשית ב:ז). לשון הכתוב מרמזת על דימוי של קד: כשם שהקדר מעצב את החימר ויוצר כלי יפהפה, כך יצר הבורא את האדם מעפר האדמה.

האדם אינו מהווה שילוב של שני יסודות שונים: עפר ונשימה. הוא נוצר בעקבות שתי פעולות של אלוהים: ה' יצר אותו, ואז הפיח בו רוח חיים. הגדרה זו עומדת בסתירה לרעיון היווני הפגאני, הרואה את האדם כגוף וכנפש. על פי התנ"ך, לא העפר ולא נשמת החיים הם

1Claude Tresmontant, A Study of Hebrew Thought, trans. Michael E. Gibson (New York: Desclée Company, 1960).

שמי ישראל

הערות אישיות

שיצרו את האדם, כי אם פועלו של האל. האדם לא נוצר כתוצאה מחיבור בין שני חומרים אלא כתוצאה משני פועליו של אלוהים, אשר יצר את האדם ונפח בו נשמת חיים. בעברית, נשמה ללא גוף כמוה כגוף ללא נשמה; לנשמה ולגוף אין קיום נפרד. על פי מחשבת ישראל, לאדם "אין" נפש משום שהוא עצמו נפש. הנפש היא-היא האדם. היא באה לידי קיום רק בעקבות שני פועליו של האלוהים: אם אלוהים לא ייפח בעפר נשמת חיים, העפר ייוותר עפר. על פי הסמליות התנ"כית זהו מצב של מוות (תהילים ל:). מבלי שאלוהים - הקדר-ייצור (ירמיהו יח:), הנשימה תיוותר בגדר נשימה גרידא. כלומר, מן הבחינה המקראית היא תיוותר כאין וכהבל נטול קיום. (תהילים לט:; איוב ז:ז).

האדם מהווה מכלול, אחרת אין לו קיום. מתורה זו משתמע שבעבור היהדות, כל דבר הוא בעל חשיבות: הגוף, הרוח, התבונה; דבר אינו נטול משמעות. האדם משולב מכל אחד מן הדברים הללו. כשם שחיי המוסר משפיעים על הגוף לטובה (משלי ג:ד), כך גם תרגול היכולות השכליות מטיב לבריאותנו ומעניק לנו חן (משלי ג: כא-כב). מצד שני, חטא, מרמה והוצאת דיבה משחיתים את הגוף (תהילים לא:יא). בהקשר זה קל להבין את חשיבותה של בריאות הגוף. (ויקרא יח-יא; יא; הראשונה לקורנתיים ג:טז). ולכן אנו נוהגים לומר: "נפש בריאה בגוף בריא". שמירה על הבריאות מהווה חובה קדושה. לא פלא שהרבנים מצאו הקבלה בין המשכן הקדוש בסיני לבין אברי הגוף² השוואה שעשה שאול השליח בין הגוף לבין בית המקדש בירושלים, עולה בקנה אחד עם ההקבלה של הרבנים. (השנייה לקורנתיים ה:א; ד)³. על פי התנ"ך, האדם מכיל בתוכו את כל היבטי הקיום. (קהלת יב:יג). זוהי הישות "השלמה" של האדם שבעזרתה הוא מתקשר עם האלוהים.

האדם הוא יחיד במינו כשם שאלוהים יחיד במינו

משום שבני האדם נוצרו בצלם אלוהים, כל אדם ואדם נברא "יחיד במינו". אלוהים הוא יחיד במינו, לפיכך הוא יצר כל אדם ואדם בצלמו, דהיינו, כאדם יחיד במינו. דבר זה, על פי הפילוסוף ברנרד-הנרי לוי, הוא אחד הרעיונות המקוריים ביותר של התנ"ך: רעיון זה אינו נמצא בשום מקום אחר⁴ הדבר משתמע כבר בתיאור המקראי על בריאת האדם, אשר נברא "בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ" (בראשית א:כו), כלומר, בצלם אלוהים. לכל אדם יש ייחודיות, ומסיבה זו אלוהים אוהב כל

2. Md. tadsh, Beit ha Midrash, vol. 3, pp. 175ff.

3. השו"ע עם אגרת פטרס השנייה א"י-ד.

4. Bernard Henri Levy, Le Testament de Dieu (Paris: B. Grasset, 1979), p. 78.

שפת אברהם

הערות אישיות

אחד ואחד מאיתנו בתור אדם יחיד במינו. לפיכך, אלוהים מציג את עצמו בתור אלוהי אברהם, יצחק ויעקב.

אחד הלקחים העולה מהגדרה זו של האדם, הוא המחויבות שלנו לכבד את הזולת. השוני בין בני האדם הוא החותם שאלוהים בכבודו ובעצמו הטביע בנו. המדרש אומר כי האדם "בעולם הוא נר האלוהים" (תנ. ב. בראשית כח). צלם אלוהים באדם משמש בתנ"ך כטיעון בה"א הידיעה נגד רצח: "שִׁפְךָ דַם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ; כִּי בְצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם." (בראשית ט:ו).

כאשר בן אדם נרצח, נמחה עולם שלם, עולם מיוחד במינו שלא ישחזר את עצמו לעולם. דגש זה על האינדיווידואליות מתבטא במתן שמות פרטיים לבני האדם. כל אדם ואדם מקבל שם משלו שאותו יישא במהלך חייו, אשר יביע את ייחודיותו וגורלו. ואולם, השם שנקבע לאדם אינו סופי, שכן האדם עשוי לחולל שינויים בחייו. לפיכך, יעקב הפך לישראל, אברם לאברהם, שרי לשרה, ופאולוס לשאול. כל בני האדם חופשיים להיות מי שהם, וכל אדם הוא עולם ומלואו, אוצר בלום. הגדרה זו של האדם לא רק מזמינה אותנו להיות סובלניים כלפי הזולת, אלא גם מחייבת אותנו להדדיות עם הזולת. בעת ובעונה אחת, היא מעודדת אותנו להישאר אנו עצמנו בחברת הזולת, ולא ל"התמזג" עימם או ל"היטמע" בהם. אך גם כאן, ייחודיותו של האדם תתגלה רק על ידי קשר עם אלוהים. הפרדוקס הוא, שמשום שהאדם המודרני דחה את אלוהים, הוא יצר לעצמו אלילים שהביאו אותו לשעבוד ולחנק הייחודיות הטמונה בו. האדם הולך ומאבד מייחודיותו משום שהוא איבד את הקשר עם האל העליון. כלי התקשורת, המכתיבים לנו מה נאכל, מה נלבש, וכיצד נשיג את ה"חיוך המושלם", יוצרים שיבוטים ההולכים ונעשים דומים זה לזה יותר ויותר. בני האדם זקוקים יותר מתמיד לזכור מי הם באמת. התנ"ך מעיד על מוצא האדם, ומעניק לנו את ה"נוסחה" לקיומנו ולאופשרנו. זוהי הזמנה הקוראת לאדם להפוך "אחד" תוך שילוב כל כוחותיו הנפשיים והפיזיים. זוהי קריאה להפוך להיות אדם "יחיד במינו" בתהליך ההתחדשות של אישיותנו. אך מעבר לכל, זוהי הקריאה להניח לאלוהים "ליצור אותנו מחדש" ולהיות תלויים בו. אידיאל זה מרמז על שיבה לאותו אל נשגב, ה"אחד" האלוהי, מקור הקיום והחיים של האדם ה"אחד". זהו האידיאל המובע בתפילה העתיקה: "שְׁמַע, יְשׁוּעָה; יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה אֶחָד:"

ב

ה-ה-אדם ותד עליו

בן-אנוש ותזשברו

תהלים קמז. ג

פ.ג.